

SOCIJALNA ZAŠTITA I PREVENCIJA MALOLETNIČKOG PRESTUPNIŠTVA: ULOGI, KONTROVERZE I DOBRE PRAKSE⁷³

Sažetak

U radu se polazi od stava da su prevencija i tretman maloletnih prestupnika integralni deo socijalne politike i socijalne zaštite. Institucije socijalne zaštite predstavljaju ključan segment organizovanog i formalnog sistema društvenog reagovanja na maloletničko prestupništvo. Najopštija uloga savremeno koncipiranog sistema socijalne zaštite jeste bavljenje zaštitom interesa dece i maloletnika. Službe socijalne zaštite polaze od stanovišta da je kriminalitet dece i maloletnika manifestacija smetnji u socijalnom razvoju i zadovoljavanju njihovih socijalnih potreba. U radu se kritički ocenjuju domaća iskustva u prevenciji maloletničkog prestupništva u sistemu socijalne zaštite. Takođe, u radu se daju primeri evropske i regionalne dobre prakse kroz koncepte i modele zaštite u zajednici i vođenja slučaja, kao i alternativni program u sprečavanju recidivizma. Zaključak je da funkcija prevencije maloletničkog prestupništva u socijalnoj zaštiti treba da ima karakter organizovane i eko-sistemske usmerene delatnosti. Socijalna zaštita u prevenciji maloletničkog prestupništva treba da bude koncipirana na principima pluraliteta usluga i programa, participaciji i partnerstvu između korisnika, socijalnih službi i drugih institucija lokalne zajednice.

Ključne reči: socijalna zaštita, maloletničko prestupništvo, prevencija, dobra praksa, lokalna zajednica

UVOD

Velike socijalne razlike i društvene nejednakosti, siromaštvo i nezaposlenost, političke i ekonomske krize, korupcija i institucionalne dezorganizacije

---

71 Vanredni profesor, Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju. E-mail: alex7@EUnet.rs

72 Vanredni profesor, Univerzitet u Beogradu – Fakultet političkih nauka. E-mail: brki-cmiroslav@ikomline.net

73 Tekst primljen 04. novembra 2010. godine.

jesu pogodujući socijalni milje i kontekst odakle izvire kriminal i većina drugih društvenih devijacija. U ostvarivanju socijalne pravde, socijalnih prava, smanjivanju društvenih nejednakosti i opštoj humanizaciji društva posebnu ulogu imaju socijalna politika i socijalni rad. Ove naučne i praktične delatnosti imaju izuzetan značaj i u društvenom reagovanju na kriminal a posebno na neke njegove oblike. Organizacija Ujedinjenih nacija je, još sredinom 40-ih godina 20. veka, na svom kongresu o prevenciji kriminala donela zaključke da prevencija i tretman delinkvenata čine integralni deo socijalne politike i da rešavanje socijalnih problema jeste temelj suprotstavljanja kriminalu.

Danas u većini savremenih društava institucije socijalne zaštite predstavljaju ključnu kariku unutar organizovanog i formalnog sistema društvenog reagovanja na kriminal dece i maloletnika. Najopštija uloga savremeno koncipiranog sistema socijalne zaštite jeste bavljenje zaštitom interesa dece i maloletnika. Službe socijalne zaštite polaze od stanovišta da je kriminalitet dece i maloletnika manifestacija smetnji u socijalnom razvoju i zadovoljavanju njihovih socijalnih potreba.

Kada govorimo o institucijama socijalne zaštite, najveću pažnju treba posvetiti organu starateljstva ili centru za socijalni rad. Pored učešća u krivičnom postupku i davanja mišljenja sudu u pogledu izricanja adekvatne krivične sankcije, organ starateljstva ima druge normativno definisane uloge koje spadaju u domen izvršenja krivičnih sankcija: od sprovođenja sudski izrečenih vaspitnih mera, praćenja zavodskih mera i izvršenja kazne maloletničkog zatvora, do postpenalnog prihvata maloletnika i primene različite palete porodično i socijalno-zaštitnih mera prema maloletniku i njegovoj porodici.

Po svojim centralnim funkcijama, **prevencija socijalnih problema je ključna društvena uloga centra za socijalni rad koja se tiče njegovog učešća u reagovanju na kriminal dece i maloletnika. Ipak, u našoj praksi ovu društvenu ulogu centra za socijalni rad prate mnoge kontroverze, zablude i jednostranosti.** Pojedina iskustva dobre prakse iz naše zemlje, regiona i Evrope u ovom polju ukazuju na veliki potencijal socijalne zaštite u prevenciji maloletničkog prestupništva. Cilj ovog rada je kritička ocena i analiza uloga, iskustava i nedorečenosti prakse socijalne zaštite u prevenciji maloletničkog prestupništva. Takođe, u radu će se pokazati primeri evropske i regionalne dobre prakse.

ULOGESOCIJALNE ZAŠTITE: OD KONTROLE PONAŠANJA DO PREVENCIJE I ZAŠTITE

Socijalna zaštita i socijalni rad postaju deo konteksta društvenog reagovanja na kriminal maloletnika onda kada se ideja kazne kao odmazde i ispaštanja zamenjuje humanističkim odnosom prema čoveku i antropološkim optimizmom da se prestupnik može prevaspitati, resocijalizovati i reintegrirati u društvo. Resocijalizacija je u modernim društvima postala, makar manifestno i deklarativno, osnovni cilj društvenog reagovanja na ispoljeno prestupničko ponašanje maloletnika. Iza ove promene stajala je teorijsko-ideološka promena u shvatanju prestupničkog ponašanja: ideja o bio-atavističkom i moralno-izvitoperenom prestupniku postepeno je evoluirala u stanovište o uticaju društvenih, kulturnih i psihičkih činilaca na oblikovanje ponašanja čoveka a posebno mladog čoveka.

Ipak, ideja resocijalizacije kao specijalne prevencije izložena je i dalje ideološkoj i političkoj oceni. Ona je prolazila put od bezrezervnog prihvatanja, preko odbacivanja, do reafirmacije. Resocijalizacija je bila u stalnom vrednosno-antropološkom „sukobu“ sa idejama kažnjavanja i kontrole ponašanja. I sama ideja resocijalizacije prolazila je kroz previranja i konceptualne promene: od početne forme izražene kroz disciplinaciju i izolaciju, do savremenih pluralističkih formi i integrativne ideje o prevenciji, resocijalizaciji i sankcijama kao čvorištima jedinstvenog kontinuuma u društvenom reagovanju na prestupničko ponašanje maloletnika.

Opšte uloge i ciljevi socijalne zaštite i socijalnog rada u društvenom reagovanju na krivična dela maloletnika omeđene su normativno-zakonskim okvirima unutar kojih ove oblasti imaju svoje metodološke, methodske i konceptualne postavke. Visoka društvena „cena“ posledica prestupničkog ponašanja dece i maloletnika uslovlila je i visoka društvena očekivanja a samim tim visoku društvenu odgovornost od praktičara u institucijama. Treba pomenuti tri najprepoznatljivije društvene uloge socijalne zaštite i socijalnog rada: 1) učestvovanje u stručno-dijagnostičkom postupku na osnovu koga se sudu daje mišljenje o svrsishodnosti i vrsti krivične sankcije prema maloletnim prestupnicima; 2) izvršenje vaspitnih mera prema maloletnicima koje je izrekao sud, bilo da su one vaninstitucionalnog ili institucionalnog karaktera; 3) socijalni radnici su u uslovima institucionalnog tretmana prema maloletnicima ili izvršenja kazne zatvora odraslih prestupnika nosioci tretmana i tzv. vaspitno-korektivnog rada.

Razvoj socijalne zaštite i socijalnog rada u kontekstu društvenog reagovanja na maloletničko prestupništvo snažno je oblikovan institucionalnim zahtevima ali i opštim društvenim stanjem. Na primer, razvoj sistema ustanova

za tretman mladih sa poremećajima ponašanja pratile su nejasne koncepcije i više stihijski nego organizovan razvoj. U takvim uslovima socijalna zaštita i socijalni rad konstantno su tragali za svojim koncepcijama, metodološkim kriterijumima i sistemima socijalno-vaspitnog i zaštitnog delovanja. Nedelotvornost sistema pravosuđa ili institucionalna ograničenost ustanova ometali su pun razvoj socijalne zaštite maloletnih prestupnika. Dva primera su veoma uočljiva: 1) nepostojanje uslova za primenu svih krivičnih sankcija prema maloletnicima: npr. mera upućivanja u disciplinski centar i specijalnu vaspitnu ustanovu; i 2) institucionalno-metodološki zahtevi koji su dijagnostiku usmeravali ka proučavanju „patologije“ (medicinski model) i, konsekventno tome, resocijalizaciju orijentisali više ka personalnim promenama nego ka potencijalima i razvoju socijalne kompetencije maloletnika.

Od institucija socijalne zaštite i socijalnog rada najvažniju ulogu u društvenom reagovanju na maloletnički kriminal ima organ starateljstva ili centar za socijalni rad. Sve uloge koje ova institucija ima prema maloletničkom prestupništvu jesu od direktnog ili indirektnog preventivnog značaja. U metodološkom i sadržinskom pogledu, uloge organa starateljstva u prevenciji mogu da se označe kao savetodavno instruktivne, stručno-metodološke, inicijativno pokretačke, organizatorske i koordinativne.

Reč je o sledećim ključnim ulogama koje imaju preventivni značaj (Milosavljević, 2003): 1) praćenje i proučavanje maloletničkog prestupništva, kritičnih socijalnih grupa, uključujući i već manifestovano prestupništvo; 2) planiranje i programiranje društvenih aktivnosti na sprečavanju prestupništva i zaštiti dece ometene u socijalnom razvoju, podrazumevajući i maloletne prestupnike; 3) neposredno preventivno delovanje; 4) uticaj na politiku izricanja vaspitnih mera; 5) socijalna zaštita maloletnih prestupnika, uključujući i izvršenje vaspitnih mera i otklanjanje nepovoljnih posledica ometenosti u socijalnom razvoju; 6) koordinativno-inicijativna uloga u institucionalnom sistemu tretmana i zaštite maloletnih prestupnika.

Praksa je pokazala da je organ starateljstva, u našoj sredini, najprisutniji u pojedinačnoj ili specijalnoj prevenciji, znači, kada je cilj preventivnog delovanja socijalna i porodično-pravna zaštita maloletnog prestupnika, resocijalizacija i sprečavanje recidivizma. Ovde ne bi trebalo zaboraviti i institucije koje se nalaze u našem sistemu socijalne zaštite, kao što su vaspitne ustanove za maloletnike i prihvatilišta, koje imaju ulogu u tretmanu i zbrinjavanju maloletnih prestupnika, a u konačnom, i ulogu u prevenciji recidivizma.

Uloge organa starateljstva u prevenciji maloletničkog prestupništva vezane su i za porodično-pravnu zaštitu. To se posebno odnosi na populaciju dece izvršilaca krivičnih dela (tzv. „krivično neodgovorni“). Organ starateljstva ima isključivu nadležnost za primenu porodično-pravnih oblika zaštite, osim u

slučaju lišenja roditeljskog prava gde može imati konsultativnu i stručno-procenjivačku ulogu (Jugović, 2005–1). Oblici porodično-pravnih mera, koje se mogu primeniti u odnosu na decu izvršioce krivičnih dela i njihove porodice (roditelje), jesu: nadzor nad vršenjem roditeljskog prava, lišenje roditeljskog prava, hraniteljstvo i starateljstvo nad detetom.

Navedene uloge organa starateljstva u društvenom reagovanju na kriminalitet dece i maloletnika imaju četiri dimenzije (Jugović, 2005–1).

Prvo, to je *normativna dimenzija*. Učešće organa starateljstva uokvireno je Zakonom o krivičnom postupku (koji samo definiše opštu ingerenciju i isključenost ove grupe dece iz sistema krivično-pravnog reagovanja), Zakonom o socijalnoj zaštiti i obezbeđivanju socijalne sigurnosti građana i Porodičnim zakonom. Normativna dimenzija svoje izvore ima i u međunarodnim konvencijama a pre svega u Konvenciji o pravima deteta. Druga dimenzija je *socijalno-politička ili socijalno-zaštitna*. To znači da je u fokusu intervencije interes i zaštita deteta i maloletnika. Krajnji socijalno-politički cilj jeste humanizacija društvenih odnosa i humano postupanje sa onim delom populacije za koji se smatra da zbog uzrasnih, razvojnih i psihičkih karakteristika (ili ukupne bio-psiho-socijalne zrelosti) nema isti odnos prema izvršenom krivičnom delu kao što to imaju odrasli prestupnici. Treća dimenzija je *teorijska*. Rad sa decom i maloletnicima zasnovan je na teorijskim stanovištima o etiologiji kriminaliteta dece. Naročito se naglašavaju psihološki i porodično-sredinski faktori u uzrocima delinkventnog čina deteta. Četvrta dimenzija je *metodološko-metodska i institucionalna*. Rad sa maloletnim izvršiocima krivičnih dela obavlja se određenim metodama, tehnikama, postupcima i sredstvima u određenom institucionalnom kontekstu.

KONTROVERZE I IZAZOVI PREVENCIJE U SOCIJALNOJ ZAŠTITI

U društvenim okolnostima u kojima smo živeli, centar za socijalni rad se našao pred izazovima: kako odgovoriti na siromaštvo ili nasilje kad su oni u društvu masovno prisutni; ili zašto i kako se baviti preventivnim radom, koji i inače nisu razvijeni u socijalnoj zaštiti, kada se i osnovna prava ovog sistema nedovoljno ostvaruju? Negativne društvene okolnosti, organizaciono-birokratska inercija u delovanju, prevaziđeni metodološko-kategorijalni aparat, dominacija kvantitativnog nad kvalitativnim u procenama uspešnosti rada, slaba motivaciona atmosfera i loš materijalni položaj zaposlenih, jesu faktori koji su uticali da se centar posvećuje, uglavnom, funkciji neposredne socijalne zaštite (Jugović, 2010).

Čini se kao da je centar „bačen“ na margine društvenog interesovanja i ozbiljnijih društvenih zahteva, sa čestom lošom slikom o ovoj instituciji u

javnosti i medijima. Lošu sliku o centru u javnosti naročito podstiče i njegov unutrašnji i spoljašnji izgled. „Uobičajeno je reč o starim, prepoznatljivo sivim zgradama, što zbog činjenice da je prvobitna boja odavno izbledela, ili zbog imaginacije da tako treba da izgleda ustanova socijalne zaštite. Unutrašnjost sa svojim dotrajanim, beživotnim nameštajem, više podseća na isledničke kancelarije za ispitivanje „domaćih izdajnika“ u filmovima na temu izgradnje socijalističkog društva, nego na savremene ustanove za pružanje usluga u oblasti socijalne zaštite“ (Brkić, 2002). Atmosfera „socijale“ je nesumnjivo doprinela i osećanju zaposlenih da je socijalna zaštita „zaboravljena“ delatnost od koje društvo očekuje administrativno-kvantitativne rezultate i efekte rada.

Prema istraživanju u pet opština u Srbiji i njihovih centara za socijalni rad posebni preventivni programi prema maloletničkom prestupništvu se dešavaju uglavnom sporadično. Istraživanje je pokazalo da se radilo o različitim aktivnostima stručanjaka centra za socijalni rad kao što su (Jugović, 2005: 205–2):

- predavanja u školama na temu maloletničkog prestupništva;
- organizovanje slobodnog vremena učenicima u školama;
- rad na programima prevencije narkomanije u zajednici;
- učestvovanje u aktivnostima multidisciplinarnog tima pri MUP-u;
- porodično savetovaništvo;
- radionice sa maloletnim prestupnicima i njihovim roditeljima;
- interaktivna predavanja edukativnog karaktera sa diskusijama;
- komisija za suzbijanje narkomanije kod maloletnika.

S aspekta prevencije kriminala i maloletničkog prestupništva, saradnja centra sa drugim relevantnim institucijama je od temeljne važnosti. To se naročito odnosi na saradnju sa pravosudnim organima. Pa kako zaposleni u socijalnoj zaštiti (centru) vide tu saradnju? Prema istraživanju iz 2002. godine, glavni nedostaci odnosa centra za socijalni rad i pravosudnih institucija jesu: birokratski odnosi, nedovoljna otvorenost pravosuđa za saradnju, rigidnost u poštovanju formalnih procedura, neadekvatnosti nekih zakonskih regulativa, needukovanost sudija, tužilaca i advokata za ovu problematiku, prebacivanje odgovornosti, neblagovremeno rešavanje predmeta, predug vremenski period do suđenja, itd (Džamonja, 2002). Kao predloge za bolju saradnju sa pravosudnim organima radnici centra ističu: potrebu da se pravosuđe otvori prema drugim institucijama u lokalnoj zajednici, da se pravosudni organi bolje edukuju iz oblasti kao što je zaštita dece, da se poveća saradnja sa centrom zbog hitnosti predmeta koje je pokrenuo centar, da se promene određeni zakoni, itd.

Ulogu centra za socijalni rad i uopšte sistema socijalne zaštite prate mnoge nedoumice i zablude u pogledu pitanja prevencije maloletničkog prestupništva. Izdvojićemo neke od njih.

Profesionalci koji rade u centru često smatraju da je prevencija „sve što se dobro uradi“: od dijagnostičkog izveštaja sudu, do izvršenja i kontrole vaspitne mere. Ovo je samo delimično tačno i služi kao pokriće za nedostatak specifičnih preventivnih programa prema maloletničkom kriminalu i drugim socijalnim problemima u lokalnoj zajednici. Česta zabluda, čiji je takođe izgovor posledica nemanja programa prevencije, jeste da prevencija mora biti uvek sveobuhvatna (Milosavljević, 2002). To je, takođe, delimično tačno. Neka naša iskustva pojedinačnih i usko specijalizovanih programa u odnosu na maloletničko prestupništvo pokazuje mnogo veću uspešnost ovih „manjih“ preventivnih zahvata, nego opštijih aktivnosti. U centru za socijalni rad, ali i u drugim institucijama koje profesionalno saraduju sa ovom ustanovom, često vlada stav da se socijalna zaštita „po prirodi posla“ bavi samo „kurativom« ili neposrednom socijalnom ili porodično-pravnom zaštitom. Naravno, prevencija nije obaveza samo socijalne zaštite ali je ne treba ni odbaciti (Milosavljević, 2002).

NOVA TEORIJSKO-METODOLOŠKA PARADIGMA U SOCIJALNOJ ZAŠTITI I PREVENCIJA MALOLETNIČKOG PRESTUPNIŠTVA

Od svog profesionalnog zasnivanja, sve do kraja 50-ih godina, teorija i praksa socijalne zaštite i socijalnog rada bila je pod dominantnim uticajem medicinskih i psiholoških nauka. Problemi klijenata tumačeni su disfunkcijama i dezorganizacijama koje svoje primarno poreklo imaju u sferi ličnog, „patološkog“, „bolesnog“. Čovek je suštinski posmatran kao izolovano biće, otrgnuto od svoje socijalne i životne sredine, relacija, transakcija, interakcija koje se unutar nje odigravaju. Terminologija preuzeta iz medicine (anamneza, dijagnoza, terapija, rehabilitacija, prognoza) nije bila samo izraz nerazvijenosti kategorijalno-pojmovnog aparata, nego i pokazatelj ciljeva i sadržaja socijalne zaštite u tom periodu (Milosavljević i Brkić, 2010: 72). Tako su mladi u sukobu sa zakonom u sistemu socijalne zaštite u Srbiji, odnosno bivšoj Jugoslaviji, označavani terminom „mladi sa poremećajima u društvenom ponašanju“. Naglasak je na „poremećaju“, odstupanju od „normalnog“, pristupima po kojima je pojedinac iz objektivnih (bolest) ili iz subjektivnih okolnosti (neprilagođenost) dominantno odgovoran za položaj u kojem se nalazi.

Tradicionalni pristupi počivali su na ideji o postojanju *linearnog* lanca uzroka i posledica, predvidivih u ishodima i dešavanjima u određenom vremenskom intervalu (Milosavljević, Brkić, 2010:74). Šema nastanka maloletničkog prestupništva mogla bi da izgleda na sledeći način:

siromaštvo → disfunkcionalna porodica → uticaj vršnjačkih grupa → faktori ličnosti = maloletničko prestupništvo

Međutim, iako siromaštvo, disfunkcionalnosti porodice, negativan uticaj vršnjačkih grupa, određene karakteristike ličnosti predstavljaju rizične faktore, oni automatski ne dovode do nastanka maloletničkog prestupništva. Postoje mnoge osobe koje su živele u siromaštvu, u porodicama u kojima je prisutan alkoholizam, kriminal, nasilje, koji su se družili sa mladima koji ispoljavaju asocijalno i antisocijalno ponašanje, a da se kod njih istovremeno nije razvilo maloletničko prestupništvo. Ove činjenice doprinele su da se, pored linearnog, formulišu i *transakcioni* pristupi u tumačenju socijalnih potreba i problema. Oni predstavljaju osnov ekološko-sistemskih teorija i ukazuju da postoji stalan tok psiholoških, fizioloških i sredinskih procesa i događaja, koji utiču i preoblikuju jedni druge u kontinuiranom toku vremena (Kamp, Whitaker i Tracy, 1997: 85). Ishodi nisu unapred determinisani onim što se ranije dešavalo, te prema tome nisu ni predvidivi. Uzrok ponekad može biti posledica i obrnuto, što je uslovljeno cirkularnošću povratnih procesa.

Prema ekološko-sistemskim perspektivama, zadovoljavanje ljudskih potreba i rešavanje ljudskih problema u najvećoj meri zavisi od sistema u najbližem čovekovom okruženju. Iz tih razloga osnovni zadaci socijalne zaštite jesu razvijanje, osnaživanje i međusobno povezivanje najbližih sistema i klijenata. Značajan aspekt ekološko-sistemskog pristupa je saradnja sa elementima van neposrednog porodičnog okruženja – školom, policijom, službama za zapošljavanje i sl. Ovaj pristup naziva se „sistemski menadžment“ (Woodside i McClam, 2003: 48) i u najširem smislu podrazumeva aktivnosti koje sprovode socijalne službe u cilju koordinacije programa i delatnosti različitih sistema u lokalnoj zajednici, kako bi se celovito zadovoljavale potrebe korisnika i time izazivale željene promene na različitim nivoima. Promene u širem „eko-sistemu“ treba da se osele na nivou klijenta i njegove porodice. Sistemski menadžment podrazumeva i kontinuirano praćenje efekata koje intervencije unutar različitih sistema postižu. Ovi ciljevi se ostvaruju kroz uloge voditelja slučaja (case manager) i ključnog radnika (key worker).

Razlike u pristupima u okviru tradicionalne i ekološko-sistemske perspektive mogu se objasniti na sledećem primeru.

Šesnaestogodišnji maloletnik od svoje 12. godine čini krivična dela. Primenjene mere nisu dale željene rezultate. Žrtve poslednjih dela su bile starije osobe. Pretvarao se da je trgovački putnik, ulazio u njihove kuće i potkrađao ih. Mogući načini rešavanja ovog slučaja jasno pokazuju razliku između tradicionalnih i sistemsko-ekoloških pristupa. Prema tradicionalnoj praksi, sledeća mera u skladu sa nalazom i mišljenjem centra za socijalni rad i odlukom suda bila bi upućivanje u zavodsku ustanovu (zavod za vaspitanje ili vaspitno-popravni dom). Moguće posledice ovakvog ishoda uglavnom su predvidljive. Mladić koji je razvio određene kriminalne veštine provodio bi u ustanovi 24h sa grupom delinkventnih vršnjaka, ostvario bi sa njima poznanstva, saveze i saradnju koja bi pojačala njegovu motivaciju da ponovo počini prestup. Istovremeno, njegove veze sa porodicom i zajednicom bile bi oslabljene, ako ne i uništene za vreme boravka u domu. Ekologija dečakovog sistema bila bi u neravnoteži.

Ekološko-sistemske pristup nastojao bi da učini dodatni napor kako bi se maloletnik integrisao u eko-sistem, koji takođe ima odgovornost u nastanku problema. Zadatak bi se sastojao u uklanjanju prepreka koje onemogućavaju dečaka i njegovu porodicu da se bave problemom u okviru vlastitog sistema.

Sistemske orijentisan socijalni radnik formulisao bi nekoliko komponenti za „kreativno rešavanje“ problema. Prvo, nastojao bi da pomogne dečaku i porodici u razrešenju problema koje je izazvalo njegovo ponašanje. U tom kontekstu nastojao bi da pronađe zaposlenje za dečaka, a zadatak roditelja bi bio da mu pomognu da adekvatno organizuje svoje slobodno vreme. Drugo, nastojao bi da mu se izrekne posebna obaveza da osam puta po dva sata radi u korist starih ljudi tako što pere i pegla njihov veš, koji mu donosi volonter kako ne bi došao u priliku da ponovi učini prestup. Treće, vodio bi dečaka u dom za stare, objašnjavao mu karakteristike starosti, posebno problem demencije, kao i probleme koje stari ljudi imaju u zajednici i na taj način stvorio kod dečaka odnos prema populaciji koja je do tada za njega bila samo ciljna grupa za prestup.

Niko ne tvrdi da bi svi problemi maloletnika i porodice bili rešeni, ali, sa stanovišta sistemske perspektive, ekološka katastrofa bila bi sprečena. Maloletnik bi ostao deo neposrednog okruženja, pružila bi mu se šansa da razume proces u koji je bio uključen i preuzme odgovornost za svoje pređašnje ponašanje.

Ekološko-sistemske perspektive skrenule su pažnju na odgovornosti lokalne zajednice u nastanku i otklanjanju socijalnih problema. Takođe, istakle su nove uloge socijalne zaštite, koje se ne svode isključivo na psiho-socijalnu podršku i pasivne mere, već na procese povezivanja ljudi i njihove okoline, u kojima su stručni radnici nosioci tih procesa.

EVROPSKA ISKUSTVA DOBRE PRAKSE: MODEL ZAŠTITE U ZAJEDNICI I VOĐENJE SLUČAJA

Model zaštite u zajednici. Sredinom 70-ih godina država blagostanja zapada u prve ozbiljnije krize. Oštrice kritika usmerene su ka njenoj ekonomskoj nerentabilnosti, glomaznosti, sporosti, paternalističko-zaštitarskom karakteru

pomoći. U kontekstu novih teorijsko-metodoloških paradigmi u socijalnom radu, kao i liberalnih političkih diskursa, jačaju zahtevi za decentralizacijom sistema socijalne zaštite i preuzimanju odgovornosti lokalne zajednice u zadovoljavanju socio-zaštitnih potreba građana. U sklopu tih zahteva, u pojedinim evropskim državama, a pre svega u tzv. zemljama Beneluksa i Velikoj Britaniji, razvija se model zaštite u zajednici (community care), čiji su osnovni ciljevi (Payne, 1986: 88):

- reorganizacija glomaznog institucionalno-administrativnog sistema socijalne zaštite na manje, funkcionalnije i fleksibilnije celine;
- podsticanje kreativnosti, aktivnog delovanja i međusobne odgovornosti profesionalaca i korisnika, kako bi se izbegla njihova pasivizacija i dugotrajna zavisnost od tuđe pomoći;
- uključivanje primarnih, neformalnih grupa, odnosno celokupnog volonterskog sektora u planiranje i realizaciju socio-zaštitnih programa.

U modelu zaštite u zajednici insistira se na stavu da se socijalne potrebe i problemi zadovoljavaju, odnosno, rešavaju tamo gde nastaju. Uloge socijalnog sistema usmerene su ka otkrivanju, razvoju i povezivanju potencijala i resursa na tri različita nivoa: 1. klijenata; 2. porodičnih i neformalnih grupa; 3. službi i institucija u lokalnoj zajednici.

Na nivou korisnika, osnovni cilj se ogleda u jačanju vlastitih potencijala, kako bi se što manje oslanjali na pomoć drugih. Na taj način stvaraju se uslovi za realizaciju osnovnog smisla socijalne zaštite izraženog u smanjivanju, odnosno otklanjanju zavisnosti od socijalnih službi. Otkrivanje i razvoj potencijala porodičnih i neformalnih grupa je druga bazična uloga. Sastoji se u identifikaciji i umrežavanju resursa u najbližoj okolini korisnika, kako bi im se pružila pomoć i podrška u izazivanju i održanju željenih promena.

Razvoj i povezivanje organizacija, službi i institucija je treća ključna uloga. Primarni cilj se ogleda u uspostavljanju koordinacije i sinhronizacije u delovanju sistema unutar i između javnog (zdravstvo, obrazovanje, policija, sudstvo) i nevladinog sektora.

Uspešnost povezivanja zavisi od nekoliko ključnih komponenti:

- raspoloživosti različitih sistema i postojanja pozitivnih stavova o potrebi komplementarnog delovanja;
- kontinuirane razmene informacija o planovima i aktivnostima različitih sistema;
- formulisanja zajedničkih strategija i akcionih planova delovanja (Milošavljević i Brkić, 2010: 220).

Saglasno osnovnim konceptima modela community care, menjaju se i uloge sistema socijalne zaštite u radu sa decom i mladima u sukobu sa zakonom. Na značaju sve više dobijaju preventivne aktivnosti, povezivanje mladih

sa njihovom okolinom, uspostavljanje partnerske saradnje sa korisnicima i sistemima u zajednici u svim segmentima prevencije (primarne, sekundarne, tercijalne). Socijalne službe postaju inicijatori i neposredni realizatori preventivnih programa usmerenih na podsticanju zdravih stilova života. U cilju strukturiranog korišćenja slobodnog vremena organizuju se sportska takmičenja, nude se različiti kulturno-rekreativni sadržaji, osnivaju se klubovi za mlade, posebna pažnja se posvećuje edukaciji, učenju roditeljskih veština. Kroz potpisivanje protokola o saradnji podstiču se partnerske relacije između socijalnih i drugih službi u lokalnoj zajednici. Uspostavlja se jasnija podela odgovornosti, prava i obaveza. Model zaštite u zajednici, baziran ka razvoju i povezivanju potencijala korisnika i zajednice, utiče i na promene u krivično-pravnom tretmanu maloletnika u sukobu sa zakonom.

Diverzion modeli, zasnovani na skretanju sa klasičnog krivičnog postupka i individualizaciji tretmana maloletnika, upravo nastaju u anglosaksonskom govornom području i zemljama Beneluksa, gde model zaštite u zajednici dominira. Kroz definisanje različitih vidova nadzora, medijaciju između žrtve i prestupnika, obavezivanja maloletnika da obavi neki rad u korist društvene zajednice ili oštećenog, uključivanja u savetodavni ili terapijski tretman, pohađanja obrazovnih kurseva ili dodatne edukacije, podstiče se odgovornost maloletnog učinioca krivičnih dela sa jedne, a aktivno i odgovorno učešće lokalne zajednice u sprovođenju izrečenih mera sa druge strane. Zaposleni u socijalnim službama sve više postaju organizatori procesa pomoći i podrške. Na osnovu identifikovanih potreba, snaga i ograničenja na različitim nivoima, dovode u vezu korisnika sa uslugama koje pružaju različiti sistemi, uspostavljajući mehanizme praćenja realizovanih aktivnosti i ispunjenosti željenih ishoda. U tom kontekstu razvija se i utemeljuje metod vođenja slučaja.

Metod vođenja slučaja. Metod vođenja slučaja definiše se kao „metod socijalnog rada u okviru kojeg stručni radnik procenjuje potrebe korisnika i porodice, organizuje mrežu usluga koje na najadekvatniji način odgovara korisnikovim višestrukim potrebama, koordinira proces, vrši monitoring i evaluaciju, zastupa interese korisnika“ (NASW, 1992: 21). Akcije i intervencije koje preduzima voditelj slučaja odvijaju se na nivou pojedinca (mikro) i sredine (makro nivoa). Primarni ciljevi ogledaju se u: 1) podsticanju maksimalnog nivoa samostalnog funkcionisanja i 2) obezbeđivanju dostupnosti i kontinuiranosti zaštite i podrške.

Voditelj slučaja nastoji da osnaži korisnika, aktivirajući potencijale na nivou pojedinca, grupe i zajednice. Istovremeno pokušava da obezbedi što veći nivo zaštite i podrške, angažujući i koordinirajući usluge koje pružaju različiti sistemi u zajednici. Osnovni zadaci voditelja slučaja ispoljavaju se na nivou klijenta i sistema. Voditelj slučaja procenjuje potrebe, identifikuje snage

i ograničenja. Na bazi ovih procena u saradnji sa korisnikom i drugim zainteresovanim stranama, donosi plan usluga u kojem definiše prioritete, ishode, strategije i resurse za njihovo ostvarivanje. Sa stanovišta realizovanih aktivnosti i postignutih ishoda obezbeđuje kontinuiran monitoring i evaluaciju. Na nivou intervencija u sistemu, voditelj slučaja je u obavezi da dobro poznaje kapacitete i ograničenja različitih službi i institucija u zajednici, da preduzima akcije u pravcu razvoja nedostajućih usluga, zastupajući interese pojedinaca, grupa korisnika i zajednice (NASW, 1992: 28).

Za razliku od tzv. „kategorijalno-timskog“ pristupa koji je dominirao u praksi socijalne zaštite u bivšoj Jugoslaviji, metod voditelja slučaja insistira na kontinuiranosti zaštite, podrške i saradnje između stručnjaka i korisnika. Stručni radnik zadužen je za konkretnog korisnika, sve dok postoji potreba za uslugama socijalne službe. Umesto da se korisnici „prebacuju“ u različite timove, permanentnim angažmanom stručnog radnika obezbeđuje se celovit pristup potrebama i problemima korisnika, nezavisno od forme i nivoa na kojem se ispoljavaju. Ovaj metod promoviše efikasan i ekonomičan timski rad u kojem je voditelj slučaja „prvi među jednakima“. Tim se formira u skladu sa potrebama, a ne po inerciji i na osnovu procedura. Mogu ga činiti stručnjaci istih ili sličnih usmerenja. Razlog za formiranje tima jesu posebna znanja i veštine koje profesionalci unutar i van sistema socijalne zaštite imaju, a ne pripadnost određenoj profesiji.

U sagledavanju najpodesnijih oblika zaštite i podrške polazi se od individualnih potreba korisnika, koje se dovode u vezu sa potencijalima i resursima na različitim nivoima, te se na taj način prožimaju sva tri metodološka pristupa u socijalnom radu, čineći jedinstvo i sastavne delove procesa čiji je osnovni cilj promena situacije koja treba da dovede do kvalitetnijeg života korisnika. Metod vođenja slučaja počiva na nekoliko bazičnih principa.

Holistička procena. Ljudske potrebe čine jedinstvo bio-psiho-socijalnih karakteristika i okolnosti i jedino se tako, integralno, i mogu procenjivati.

Integracija usluga. Potrebe se sveobuhvatno mogu zadovoljiti jedino uz maksimalno korišćenje i koordinaciju raspoloživih resursa u javnom, profitnom, neprofitnom i neformalnom sektoru.

Dostupnost različitih vidova pomoći i podrške od otkrivanja do zatvaranja slučaja. Zahtevi za inkluzivnim i raznovrsnim pristupima u pružanju socijalnih usluga proizlaze iz prirode problema klijenata, kojima su uobičajeno potrebne po sadržaju i intenzitetu raznovrsne mere, intervencije i akcije.

Jednak pristup uslugama. Svi građani imaju pravo na jednak tretman bez obzira na verske, polne, nacionalne i druge razlike. Ovaj princip se realizuje kroz definisanje minimalnih standarda usluga i kontrolu njihove ispunjenosti.

Kvalitet zaštite i podrške. Podrazumeva efikasnost i delotvornost delovanja, uz poštovanje prava korisnika na izbor i donošenje vlastitih odluka. (Woods i McClaim, 2003: 63)

Ciljevi i principi čine metod vođenja slučaja sistematičnim i postepenim procesom, zasnovanom na cirkularnom pristupu.

U cilju uspostavljanja neophodne koordinacije između socijalnih službi, pružalaca usluga, korisnika/porodice i lokalne zajednice, u zemljama sa razvijenijim sistemom socijalne zaštite, uspostavljen je model *ključnog radnika*. Ključni radnik može biti profesionalac iz nekog drugog sistema (zdravstvenog, obrazovnog), ali i osoba bliska korisniku (npr. sportski trener), koja je direktno uključena u proces pružanja pomoći i podrške. Ona predstavlja vezu između korisnika i voditelja slučaja. Ključni radnik se u saradnji sa porodicom i predstavnicima drugih sistema stara da se sprovedu definisani planovi. Direktno je uključen u praćenje postignutih ishoda i predlaganje novih akcija. Osnovne uloge ključnog radnika su:

- pružanje neophodnih informacija korisniku/porodici;
- identifikovanje potreba korisnika;
- pružanje emocionalne i praktične podrške;
- uspostavljanje međusistemske saradnje i zastupanje interesa korisnika ako je neophodno (Brkić, 2008: 438).

Kada je reč o mladima u sukobu sa zakonom, ključni radnici mogu biti nastavnici/profesori, zdravstveni radnici, vaspitači, poslodavci ili komšije. Svi oni u koje mladi imaju poverenje, koji su neposredno angažovani u donošenju i realizaciji plana i koji su, što je i najvažnije, spremni da prihvate odgovornost. Ako je jedan od ciljeva u planu da se poboljša uspeh maloletnika, da razvije vlastite odgovornosti, uspostavi nenasilnu komunikaciju, onda je prirodno da ključni radnik bude nastavnik ili profesor, osoba koja je najčešće u neposrednom kontaktu sa njim, koja može direktno da prati postignute rezultate, pruži pomoć i podršku kada je to neophodno. Ukoliko je maloletnik na tretmanu zbog zavisnosti od psihoaktivnih supstanci, ključni radnik je svakako njegov lekar, medicinski tehničar ili drugi profesionalac u službi (socijalni radnik, psiholog). Koordinacija između voditelja slučaja i ključnih radnika od naročitog je značaja u primeni diverzionih modela.

Za uključivanje u rad humanitarnih organizacija i poslove socijalnog ekološkog i lokalnog sadržaja, mora se znati koji su to poslovi, gde će se i kada odvijati, ko će pratiti njihovu realizaciju, vršiti monitoring i evaluaciju. Očekivati ovo od stručnjaka centara za socijalni rad je preambiciozno. Oni mogu vršiti monitoring, ali ne i neposrednu evaluaciju ishoda, koju najbolje prati samo osoba direktno angažovana na terenu (službi, organizaciji). Slično je i sa posebnim obavezama vezanim za uključivanje u sportske aktivnosti, odvika-

vanju od zavisnosti, uključivanju u individualan ili grupni tretman, pohađanju kurseva za stručno osposobljavanje. Trener, zdravstveni radnik, nastavnik, neposredni pružalac usluga, jednom rečju *ključni radnik* jeste osoba koja je neposredno zadužena za praćenje maloletnika i postignute ishode.

Metod vođenja slučaja zasniiva se na ideji o pluralitetu ljudskih potreba i neophodnosti da se one holistički zadovoljavaju. Kroz formiranje mikro i makro socijalne mreže, uspostavlja se učešće i odgovornost svih zainteresovanih strana u procesu izazivanja i održanja željenih promena. Voditelj slučaja je profesionalac u socijalnoj zaštiti koji celokupan proces usmerava, koordinira i prilagođava potrebama korisnika i resursima na nivou pojedinca i lokalne zajednice.

REGIONALNA ISKUSTVA DOBRE PRAKSE: PROJEKAT „PRAVDA ZA MALOLETNIKE“ U BIH

Specijalno-preventivni i alternativno-inovativni program „Čuka“ je deo projekta „Pravda za maloletnike“ koji Save the Children sprovodi u partnerstvu sa Centrom za socijalni rad Banja Luka od 1996. godine. Projekat se odnosio na direktan rad sa mladima uzrasta od 14 do 18 godina koji imaju predloženu ili izrečenu vaspitnu meru pojačan nadzor roditelja ili pojačan nadzor organa starateljstva.

Program je zasnovan na četiri principa (Dorontić, 2009).

1) *Dobrovoljnost uključivanja* je osnovni princip. Dobrovoljnost podrazumeva slobodnu volju i izbor maloletnika koji ima izrečenu vaspitnu meru pojačanog nadzora da se uključi u aktivnosti programa. Ako maloletnik prihvati ponudu i uključi se u ovaj projekat ima sva prava i obaveze koje imaju drugi članovi grupe. Ukoliko ne prihvati uključivanje, nema nikakvih posledica u pogledu izveštaja prema sudu.

2) *Participacija korisnika*: maloletnici su zajedno sa stručnjacima dizajnirali program rada i kontinuirano učestvovali u njegovom razvijanju.

3) *Uvažavanje potreba mladih*: kroz dobro razvijene kanale komunikacije (veliki sastanci – terapijske zajednice) prihvataju se inicijative i zahtevi mladih te zajednički razvijaju strategije u realizaciji ideja.

4) *Rad u partnerstvu*: razvija se rad u partnerstvu vladinog i NVO sektora.

Ciljevi projekta su višestruki (Dorontić, 2009):

- *promovisati model aktivnosti gde su mladi u fokusu interesovanja*: koncipirane su aktivnosti koje su fokusirane u pravcu interesa korisnika/maloletnika uz indirektno vođenje projektnih radnika;

- *osnaživanje mladih na pozitivne promene u ponašanju*: kod svakog maloletnika postoji mnoštvo pozitivnih osobina i, upoznavajući „slabe strane“ u ponašanju maloletnika, traga se za pozitivnim potencijalima u ličnosti i okruženju i pozitivnim modelima ponašanja;
- *podizati samopoštovanje i odgovornost i bolje upravljati vlastitim životom*: kroz aktivnosti se radi na izgradnji samopoštovanja i kvalitetnijeg socijalnog života;
- *podsticati mlade da slobodno vreme provode svrsishodno*: ponuditi što više raznovrsnih sadržaja u provođenju slobodnog vremena;
- *podići nivo usluga Centra za socijalni rad*: razviti širi nivo aktivnosti Centra za socijalni rad;
- *dati priliku studentima za praktično učenje, a maloletnim prestupnicima da pronađu pozitivne modele identifikacije*: maloletnici su u prilici da nedirektivno prihvate pozitivne modele identifikacije;
- *uticati na smanjenje recidivizma*: evaluacija pokazuje da maloletnici koji su uključeni u program prekidaju sa činjenjem krivičnih dela i retko „recidiviraju“.

ZAKLJUČAK

Iskustva dobre prakse iz Evrope i okruženja ukazuju da prevencija u sistemu socijalne zaštite treba da bude zasnovana na principima kao što su: prava i najbolji interes deteta i maloletnika; pluralitet (alternativnost) usluga, programa i servisa; participacija/partnerstvo korisnika, socijalnih službi i drugih institucija lokalne zajednice; rano otkrivanje dece u riziku; podizanje kvaliteta i kontinuirano usavršavanje stručnog rada; uspostavljanje kontinuuma zaštite i programske raznovrsnosti u prevenciji maloletničkog kriminala.

Jedan od uspešnih modela prevencije u sistemu socijalne zaštite jeste i model „brige zajednice“. Ciljevi ovog modela, koji je nastao u Holandiji i Engleskoj, a potom se proširio i na druge evropske zemlje, ogledaju se u: reorganizaciji glomaznog institucionalno-administrativnog sistema socijalne zaštite na manje, funkcionalnije i fleksibilnije celine unutar lokalne zajednice; podsticanju kreativnosti, aktivnog delovanja i međusobne odgovornosti profesionalaca i korisnika, kako bi se izbegla njihova pasivizacija i dugotrajna zavisnost od tuđe pomoći; uključivanju primarnih, neformalnih grupa, odnosno celokupnog volonterskog sektora u planiranje i realizaciju socio-zaštitnih i preventivnih programa.

Naročiti značaj u pogledu specijalne prevencije u radu centra za socijalni rad ima stručni postupak tzv. voditelja slučaja. Evropska iskustva pokazuju da je to jedan od načina da se prevaziđu ograničenja koja proizlaze iz medi-

cinskih i tradicionalno paternalističkih pristupa socijalnoj zaštiti. Ovaj metod je značajan za prevenciju jer se bazira na osnovama: da stručni radnik pruža pomoć i podršku maloletniku i porodici dokle god postoji potreba i dok se slučaj ne zatvori; akcentat rada je na znanjima i veštinama, a ne na stručnim profilima; orijentisan je na snage klijenta – maloletnika i porodice, a ne na njihove nedostatke: od korisnika se zahteva da koriste vlastite snage.

Da bi funkcija prevencije maloletničkog prestupništva imala karakter sistemski organizovane delatnosti socijalne zaštite, u smislu primene posebnih i specijalizovanih programa, potrebna je promena osnovne metodološko-konceptualne paradigme koja vlada u centru za socijalni rad. Ova promena podrazumeva razvoj i primenu socijalnog rada u zajednici kao visoko humanističkog, demokratskog ali i pragmatičko-delotvornog i obuhvatnog metodološkog pristupa u rešavanju konkretnih socijalnih problema. To je preventivno-zaštitni pristup koji omogućava i razvoj kreativnosti stručnih radnika, manju šematizovanost u radu i, ono što je najvažnije, prevagu kvalitativnog nad kvantitativnim.

Primena ovog metodološkog pristupa podstiče socijalnu odgovornost i onih koji su u socijalnim neprilikama, ali i drugih građana u lokalnoj zajednici koji učestvuju u socijalnim i dobrovoljnim aktivnostima. Ekološko-sistemske perspektive u socijalnom radu u zajednici ukazuju na ključni značaj lokalne zajednice u prevenciji socijalnih problema i maloletničkog prestupništva i prevladavanje prakse u kojoj se socijalna zaštita bavi „kurativom“ i pasivnim merama psiho-socijalne podrške.

LITERATURA

- Brkić, M., 2002, Koordinatorska funkcija centra za socijalni rad, *Socijalna misao*, 9(4), 77–87.
- Brkić M., 2008, Reforma centara za socijalni rad u kontekstu zadovoljavanja potreba mladih sa poremećajima u ponašanju u lokalnoj zajednici. U: Radovanović, D. (ur.), *Poremećaji ponašanja u sistemu obrazovanja*. Beograd: Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.
- Dorontić, N., 2009, *Savremeni modeli socijalnog rada sa maloljetnim prestupnicima*. Nepublikovana studija. Banja Luka: JU Centar za socijalni rad.
- Džamonja-Ignjatović, T., 2002, Procena stanja i potreba u centrima za socijalni rad, *Socijalna misao*, 9(4), 23–36.
- Jugović A., 2005–1, Analiza socijalno-zaštitnih i porodično-pravnih okvira društvenog reagovanja na kriminalitet dece. U: Milosavljević, M. (ur.), *Reforma sistema pravno-institucionalne zaštite maloletnih prestupnika*. Beograd: Sačuvajmo decu.

- Jugović, A., 2005–2, Stavovi stručnih radnika centara za socijalni rad o sadržaju i kvalitetu saradnje sa drugim sistemima u društvenom reagovanju na maloletničko prestupništvo. U: Milosavljević, M. (ur.), *Reforma sistema pravno-institucionalne zaštite maloletnih prestupnika*. Beograd: Sačuvajmo decu.
- Jugović, A., 2010, Analitičko-istraživački rad u socijalnoj zaštiti maloletnih prestupnika. U: Žunić-Pavlović V. & Kovačević-Ljepojević, M. (ur.), *Prevenција i tretman poremećaja ponašanja*. Beograd: Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.
- Kemp, S.P., Whittaker, J.K. and Tracy, E. M., 1997, *Person-Environment Practice. The social ecology of interpersonal Helping*. New York: Aldine de Gruyter.
- Milosavljević, M., 2002, Prevencija u socijalnoj zaštiti, *Socijalna misao*, 9(4), 37–53.
- Milosavljević, M., 2003, *Devijacije i društvo*, Beograd: Draganić.
- Milosavljević M., Brkić M., 2010, *Socijalni rad u zajednici*, Beograd: Republički zavod za socijalnu zaštitu.
- National Association of Social Workers, 1992, *Standards for social work case management*. New York: NASW.
- Payne M., 1986, *Social care in the Community*. London: McMillan Hampshire.
- Woodside, M. & McClam, T., 2003, *Generalist Case Management: A Method of human Service Delivery*. Pacific Grove: Thomson – Brooks/Colle.

Aleksandar Jugović
Miroslav Brkić

SOCIAL WELFARE AND PREVENTION OF JUVENILE DELINQUENCY: EXPERIENCES, CONTROVERSY AND GOOD PRACTICES

Summary

The paper starts from the premise that prevention and treatment of juvenile offenders an integral part of social policy and social welfare. Social welfare institutions are the key segment of organized and formal systems of social reaction to juvenile delinquency. The most general role of the modern social welfare system that was developed is dealing with the protection of the interests of children and juveniles. Social services start from the premise that the crime of children and juveniles in the manifestation of social development and meeting their social needs. The paper critically evaluate national experiences in the prevention of juvenile delinquency in the social welfare system. Also, the paper gives examples of European and regional good practice through concepts and models of care in the community and case management, and alternative programs in preventing of recidivism. The conclusion is that the function of preventing juvenile delinquency in the social welfare needs to have the character of organized and eco-system oriented activities.

Social protection in the prevention of juvenile delinquency should be designed to underlying principles of plurality of services and programs, participation and partnership between users, social services and other local community institutions.

Key words: social welfare, juvenile delinquency, prevention, good practice, the local community.